
Зоя Анатоліївна Чегусова — подвижниця українського мистецтвознавства

Життєвим кредо Зої Чегусової є вислови німецького поета 18 ст. Крістофера-Мартіна Віланда: «Бути ентузіастом — наймиліша, найбагородніша, найкраща доля смертної людини» та англійського філософа 19 ст. Джеремі Бентама: «Людина примножує своє щастя такою мірою, якою вона поділяє його з іншими». І це не лише красиві слова, оскільки науковий доробок Зої Анатоліївни свідчить, що вона неухильно дотримується обраного погляду на життя, розуміє своє призначення й місію на цій Землі. Актуальною для неї є також біблійна сентенція «По їхніх ділах ви пізнаєте їх».

Це нині Зоя Чегусова — відомий український мистецтвознавець, лауреатка Національної премії України ім. Т. Шевченка, заслужений діяч мистецтв України, нагороджена орденом княгині Ольги 3-го ступеня; але ж дорога до визнання й шанування була довга й нелегка, насамперед треба було багато вчитися й працювати. До цього спонукали батько Анатолій Іванович Позмогов — доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки України, який майже 20 років очолював Київський науково-дослідний інститут рентгено-радіології та онкології (нині Національний інститут раку АМН України), і мати Смоленська Зінаїда Володимирівна. Закінчивши у 1975 році Київський художній інститут за спеціальністю «теорія та історія мистецтва», де її викладачами були Людмила Міляєва, Ганна Заварова, Леонід Владич, Зоя Анатоліївна працювала у Науково-дослідному центрі монументально-декоративного мистецтва, де пройшла шлях від мистецтвознавця до заступника керівника Центру.

У 1979—82 роках навчалася в аспірантурі Київського зонального науково-дослідного інституту експериментального проектування.

Від 2003 року її доля пов'язана з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, де від 2007 року працює науковим співробітником відділу декоративного мистецтва. Водночас викладала курс «Історія зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва» в Київському художньому інституті (1989—92) та Київському слов'янському університеті (1996—98).

Наукова робота — тяжка, кропітка щоденна праця; її результати — не лише книги, альбоми, статті, а й численні наукові зібрання: Зоя Анатоліївна брала участь у понад 30-ти наукових конференціях і круглих столах із проблем декоративного мистецтва України. У 1984 році її прийнято до Національної спілки художників України, від 1989 року вона стала членом бюро, заступником голови секції критики та мистецтвознавства, почесним

членом секції декоративно-ужиткового мистецтва Київської організації НСХУ. Це збільшувало навантаження, вимагало уваги до творчості колег. Набутий у спілці досвід став у пригоді, коли у 2001 році Зою Анатоліївну обрано членом Міжнародної асоціації арт-критиків АІСА під егідою ЮНЕСКО, де вона виконувала обов'язки вченого секретаря, а від 2005 року — Президента Української секції АІСА.

Громадської роботи Зоя Анатоліївна не уникає, розуміючи її важливість. У 2010—14 роках працювала у комісії Міністерства культури України і НСХУ з присудження Премії в галузі традиційного народного і декоративного мистецтва ім. К. Білокур. Від 2012 року — член журі щорічного Міжнародного Свято-Георгіївського фестивалю культури і творчості в Києві. А ще — членство у редколегіях журналів «Українське мистецтво» (від 2003 року), «Образотворче мистецтво» (від 2006 року), «Fine Art» (від 2007 року).

Зою Анатоліївну добре знають у редакціях провідних мистецьких і культурологічних періодичних видань України, адже її друкують від 1978 року у журналах «Образотворче мистецтво», «Україна», «Декоративное искусство», «Творчество», «Президент», «Академія», «Українське мистецтво», «Дизайн аспект», «А.С.С.», «Air Ukraine», «Fine Art», газетах «День», «Дзеркало тижня», «Всеукраїнские ведомости», «Киевские ведомости», «Фуникулер», «Метро», «Kyiv weekly». Її статті — це завжди подія у мистецькому житті України.

Звання провідного арт-критика України зобов'язує примножувати свій доробок, що нині налічує понад 400 мистецтвознавчих праць у вітчизняних і зарубіжних виданнях, в яких на високому професійному рівні пропагує і популяризує творчість провідних майстрів України з сучасної кераміки, скла, текстилю, металу, дерева. Дізнатися про це можна, зазирнувши до виданого у 2013 році в Києві біобібліографічного покажчика «Зоя Чегусова».

Понад 60 її статей надруковано у 2—15 томах «Енциклопедії сучасної України», ще більше заплановано на наступні томи; понад 30 статей — у щорічних наукових збірниках і альманахах; 40 вступних статей до художніх альбомів і каталогів, зокрема вступні статті до каталогів Всеукраїнської виставки до відзначення 50-річчя входження України в ЮНЕСКО в Парижі «Сучасне декоративне мистецтво України» (2004), Всеукраїнської виставки декоративно-ужиткового мистецтва НСХУ до 100-річчя Марії Приймаченко (2010), каталогів Всеукраїнських трієнале художнього текстилю під егідою НСХУ; статті до каталогів таких відомих художників України, як Людмила Жоголь, Іван та Марія Литовченки, Ольга Рапай, Микола Грох, Олександра Прахова, Наталія Борисенко, Ніна Бондаренко, Ірина Левитська, Петро

Лебединець, В'ячеслав Дудін, Юлія Бородай, Ніна і Леся Саєнки, Віра Томашевська, Ірина Кіршина, Василь Боднарчук, Марта Суханя, Григорій Протасов.

З. А. Чегусова — співавторка фундаментальних видань: «Мистецтво України ХХ століття» (1998), «Мистецтво України. 1991—2003», «Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю”», «Історія українського мистецтва. ХХ століття», «Скло України», «Людина Жоголь. Чарівниця художнього текстилю», «Олександр Саєнко: мистецька спадщина і сучасність»), «Нашому роду нема переводу. Славні династії та родини України», «Синтез мистецтв», «Саша Прахова», «З верховини півстоліття. Національній премії України ім. Тараса Шевченка — 50». У 2010—15 роках — відповідальний секретар 5 го тому видання «Історія декоративного мистецтва ХХ століття (Професійне декоративне мистецтво ХХ — початку ХХІ ст.)» (написала вступ, 6 розділів і післямову).

Вагомим внеском в українську культуру стала видана у 2002 році в Києві її книга-альбом «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» — перше за роки незалежності видання, присвячене творчості художників, відібраних за критеріями високої майстерності та активної творчої діяльності. Ґрунтовний текст, у якому авторка подала глибокий аналіз художніх процесів, доповнено 950 ілюстраціями, які вперше в такому обсязі й фаховому концептуальному доборі представили вітчизняне декоративне мистецтво. За оцінкою експертів Всеукраїнського рейтингу «Книжка року—2003» альбом визнано одним із кращих видань, у якому вдало поєднано репродукції, високопрофесійні тексти, вишуканий дизайн та відмінну поліграфію. Це видання стало першим етапом однойменного арт-проекту. Другий етап — широкомасштабна виставка «Сучасне професійне декоративне мистецтво. Трансформація образу», проведена у 2003 році в Українському домі в Києві, визнана однією з найважливіших культурно-мистецьких акцій початку нового століття. Арт-проект З. Чегусової репрезентований у 2004 році у Парижі в Штаб-квартирі ЮНЕСКО з нагоди 50-річного ювілею членства України у цій організації і визнаний кращим за останні 30 років.

Серед інших проектів З. Чегусової — «Пісні про кохання—1 (кераміка, скло, текстиль)», здійснений у 2006 році у співпраці з галереєю «Білий лев» у Києві; «Пісні про кохання—2 (кераміка, скло, текстиль)», реалізований у 2008 році з Національним музеєм українського народного декоративного мистецтва (НМУНДМ) у Києві (300 творів ста українських майстрів); «Ангеле мій, охоронцю мій (кераміка, скло, текстиль)», проведений у 2011—12 роках із НМУНДМ та секцією декоративно-ужиткового мистецтва Київської організації НСХУ (бл. 100 творів сорока митців); у 2012 році —

«Новітній арт-текстиль України» — із Музеєм сучасного мистецтва України в Києві (90 творів 32-х українських митців).

Значний успіх мали її міжнародні проекти, наприклад, «Квіти України (гобелен, акварель)», який було експоновано у 2007 році в Інформаційно-культурному центрі при Посольстві України у Франції в Парижі. Згодом З. Чегусову із цим проектом було запрошено Постійним представником України при ООН для його презентації в Українському інституті Америки в Нью-Йорку. Великий резонанс отримав український арт-проект «В пошуках істини» (кураторка З. Чегусова, меценатка О. Золотарьова) в рамках 7-го щорічного фестивалю мистецтв «Наша спадщина» в Нью-Йорку.

З. Чегусова була куратором персональних виставок членів НСХУ, зокрема Марфи Тимченко (2000) та Ніни Бондаренко (2012), виставки українських митців на 4-му Міжнародному фестивалі мистецтв у Магдебурзі (Німеччина, 2004), Всеукраїнської трієнале художнього текстилю під егідою НСХУ (2004, 2007, 2010, 2013), Всеукраїнської виставки «Сучасне мистецтво вогню України. Кераміка, скло, метал» (2015). За 2000—15 роки Зоя Чегусова як авторка ідей та концепцій здійснила 20 великомасштабних мистецьких арт-проектів в Україні та за кордоном.

Українське мистецтвознавство, довгі роки загане у прокрустове ложе компартійної методології, поступово вивільняється з цих пут: зникла прив'язаність до ідеологічних догм, розширюються тематика досліджень і хронологічні рамки, вводяться в історію мистецтва нові імена. У цьому безперечна заслуга й Зої Анатоліївни Чегусової — одного з провідних мистецтвознавців України.

Тетяна Березюк